

опитаних учнів у віці 11-13 та 15 років, які навчаються в загальноосвітніх школах, професійно-технічних навчальних закладах та вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації (на базі 9-річної освіти), незадоволені школою, 30% відчувають складність навчання, ще 40-50% - втому від занять, не вважають середовище співучнів психологічно комфортним – (25%). У певної частини (15%) учнів сформоване відчуття несправедливості у ставленні до них з боку педагогів, неприйняття ними учнів як особистостей (20%). Безумовно, така ситуація вимагає посилення співпраці педагогічного та учнівського колективу навчальних закладів з метою створення психологічно комфортного середовища.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що збереження цих негативних тенденцій у подальшому неминуче призведе до зниження якості освіти дітей і створить ризики незворотності відставання України від розвинутих країн світу.

5.2. Виховання

Однією з основних соціальних проблем у країні залишається проблема виховання дитини в родині. Родина має особливе значення в житті кожної людини, забезпечує її захист і соціалізацію, формує моральні основи, емоційний світ дитини. Особливості функціонування родини, виховання дітей у сім'ї залежать від багатьох чинників. Це й освітній рівень батьків, матеріальне становище і зайнятість на роботі, спосіб життя родини тощо. Протягом останніх років вплив негативних факторів, а саме: збільшення робочого часу та інтенсивності роботи батьків, необхідність знаходження додаткових джерел заробітків, поширеність трудової міграції, відсутність практики спільного проведення сімейного дозвілля спричинили зниження виховної функції сім'ї. Підтвердженням цьому стає сумна статистика позбавлення батьківських прав. Так, за даними Держкомстату, щорічно збільшується кількість дітей, позбавлених батьківського піклування (табл. 5.2.1).

Таблиця 5.2.1

Кількість дітей, які залишилися без батьківського піклування
(за даними Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту)

	2003	2004	2005	2006	2007
Кількість дітей, відібраних у батьків, що були позбавлені батьківських прав	7038	7751	8565	9047	10 751
Кількість дітей, відібраних у батьків без позбавлення батьківських прав	1500	1082	1272	1078	1129

Проте держава застосовує не тільки заходи покарання батьків, які не виконують своїх обов'язків, а й надає їм допомогу у виконанні своїх обов'язків щодо виховання дітей через мережу різноманітних закладів для дітей:

дошкільних дитячих закладів, закладів позашкільного виховання, оздоровчих закладів, закладів культури тощо.

Як уже зазначалося, кількість дитячих дошкільних закладів протягом 2007 р. збільшилась, як і відсоток дітей, охоплених дошкільною освітою. Виховний процес у дошкільних навчальних закладах відбувається на основі програми розвитку дітей дошкільного віку „Я у світі”, розробленої Міністерством освіти і науки спільно з Академією педагогічних наук. Нині в Україні успішно реалізуються програми розвитку навчання й виховання дітей дошкільного віку – „Малюємо”, „Дитина”, „Українське довкілля”, „Дитина в дошкільні роки” тощо.

Велику роль у вихованні дітей відіграють загальноосвітні навчальні заклади. У 2007 р. була затверджена програма „Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України” (наказ МОН від 17.12.2007 р. № 1133), яка містить наступні тематичні „зрізи” – ціннісне ставлення до себе, ціннісне ставлення до сім’ї, родини, людей, природи, праці, мистецтва, суспільства й держави. Для визначення ефективності результатів педагогічної і управлінської діяльності з проблем виховання дітей та молоді Міністерством освіти і науки України розроблено проект „Критерії оцінки діяльності навчальних закладів щодо організації виховної роботи”.

Серед стратегічних напрямів удосконалення системи виховання дітей та учнівської молоді в загальній середній школі - розвиток державно-громадського управління освітою. Загальноосвітні заклади стали більш відкритими для батьків і громадських організацій. З метою надання допомоги родинам у вихованні дітей у загальноосвітніх навчальних закладах країни функціонує психологічна служба, діяльність якої забезпечує 15 тисяч шкільних психологів і соціальних педагогів. Одним із головних напрямків діяльності шкільних психологів є просвітницька робота, спрямована на підвищення психологічної культури в сім’ї.

Продовжує розвиватися система закладів позашкільної освіти (центри, станції юних техніків, юних туристів, юних екологів, палаци і будинки дитячої творчості тощо). За даними Міністерства освіти і науки, в країні функціонує 1478 позашкільних навчальних закладів і 660 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, які охоплюють позашкільною освітою 1 545 613 дітей, що складає 32,9% від загальної кількості дітей шкільного віку. З 2005 р. у мережі не зменшилась кількість закладів позашкільної освіти і дитячо-юнацьких спортивних шкіл, вона залишилася майже незмінною (у 2006 р. - 1473 і 661, у 2005 р. - 1472 і 655), проте частка дітей шкільного віку, охоплених позашкільною освітою, з кожним роком зростає: 2006 р. – 31,3%, 2005 р. – 29,5%.

Особлива увага в організації позашкільної освіти в регіонах України приділяється створенню умов для здобуття позашкільної освіти дітьми сільської місцевості, зокрема шляхом розвитку мережі філій позашкільних навчальних закладів обласного та районного підпорядкування або відкриття гуртків таких закладів на базі загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості.

Як наслідок, найбільше дітей охоплено позашкільною освітою в Кіровоградській (44,6% від загальної кількості дітей шкільного віку), Київській (32,9%), Сумській (31,2%), Львівській (28,5%), Луганській (28,2%), Чернігівській (27,9%), Черкаській (27,3%) областях та містах Києві (29,9%) і Севастополі (31,9%).

Заслугує на увагу досвід управління освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації щодо створення умов для залучення дітей до позашкільної освіти. За рішенням облдержадміністрації та всіх райдержадміністрацій проведення гурткової роботи в загальноосвітніх навчальних закладів покладено на відповідні позашкільні навчальні заклади. Концентрація навчальних годин на гурткову роботу в позашкільному навчальному закладі, проведення занять гуртків за місцем навчання дитини сприяло якісному оновленню позашкільної освіти. Це у свою чергу призвело до щорічного збільшення охопленням освітою дітей позашкільною в регіоні (у 2006 р. – 40,2%, у 2007 р. – 44,6%).

Цікавим і корисним виявився досвід Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи щодо популяризації серед дітей та молоді здорового і безпечного способу життя та залучення їх до громадського життя. За ініціативи Міністерства започатковано Всеукраїнський дитячий рух „Школа безпеки”, який має регіональні відділення у 24 областях. У 2007 р. відбулися II Міжнародні змагання та VII Всеукраїнський збір-змагання юних рятувальників за програмою громадського дитячого руху „Школа безпеки” й XIII Всеукраїнський фестиваль дружин юних пожежників.

Починаючи з 1998 р., Міністерство спільно з Федерацією дитячих організацій України реалізовує виховний проект – Всеукраїнська гра-випробування „Котигорошко”, який є практично ігровим додатком до шкільного предмета „Основи безпеки життєдіяльності”. За ці роки в гри-випробуванні взяли участь більше 400 тис. юних рятувальників із різних регіонів України.

На розвиток, виховання і освіти дітей, формування їхнього світогляду великий вплив мають засоби масової інформації, особливо телебачення і радіомовлення. Проте обсяги передач для дітей складають незначну частину теле- та радіо простору України. Так, у 2007 р. обсяг дитячого телемовлення склав 6% від загального обсягу, а обсяг радіомовлення - 3,2%. Серед місцевих телевізійних компаній найбільшу увагу дитячому мовленню приділяють компанії Одеської (18,3% загального ефіру), Черкаської (13,8%), Рівненської (11,1%), Волинської (10,7%), Львівської (10,0%) областей. У Дніпропетровській, Закарпатській, Вінницькій областях та місті Севастополі обсяг ефірного часу, що виділяється для дитячого мовлення, становить 2% й менше.

Не задовольняє і якість дитячого продукту, який випускається в ефір. На сьогодні відсутня цілеспрямована політика створення українських пізнавальних і розважальних телепередач для дітей, які сприяли б їх культурно-духовному розвитку. Більшість передач для дітей – це мультиплікаційні та художні фільми

переважно іноземного виробництва. В Україні практично відсутнє виробництво вітчизняних художніх фільмів для дітей, а спроби створювати українські дитячі телепередачі носять поодинокий характер.

У зв'язку з тим, що телебачення на сьогодні є одним із найпотужніших джерел інформації, назріла нагальна потреба на державному рівні створити умови для розвитку виробництва дитячої телепродукції.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що посиленої уваги з боку держави потребує сім'я щодо зміцнення її соціальної та виховної функції у формуванні й розвитку духовних потреб дітей. Слід також покращити співпрацю навчальних закладів, інших соціальних і суспільних інституцій у напрямку зміцнення виховної функції сім'ї з метою розв'язання проблем щодо формування та розвитку духовних потреб дітей.

5.3. Культурний і духовний розвиток дитини

Культурно-духовний розвиток дитини є важливим чинником формування повноцінної, всебічно розвинутої особистості. Високий рівень культурного потенціалу дітей у подальшому сприятиме гуманізації суспільства. Культурно-духовний розвиток дитини залежить, передусім, від середовища, у якому вона виховується, отримує освіту, а також від можливості долучитися до надбань української та світової культурної спадщини й організації змістовного дозвілля.

Важливими факторами такого розвитку є, з одного боку, загальнокультурний рівень і можливості сім'ї, у якій росте дитина, з іншого – наявність відповідної інфраструктури та заходів, що задовольняють її культурні потреби.

Важливу роль у культурному розвитку дітей відіграє естетичне виховання, початкова мистецька освіта, яка надається початковими спеціалізованими мистецькими навчальними закладами (школами естетичного виховання) системи Міністерства культури і туризму України. На кінець 2007 р. налічувалося 1480 шкіл естетичного виховання, з них: 938 музичних шкіл, 5 музичних шкіл-інтернатів, 125 художніх шкіл, 2 художні школи-інтернати, 389 шкіл мистецтв, 10 хореографічних шкіл, 9 хорових шкіл, 2 школи загальноосвітньої музичної підготовки. У школах естетичного виховання у 2007 р. навчалася понад 324,7 тис. дітей. Цей показник, якщо порівнювати з 2006 р., збільшився на 5,5 тис. осіб, і це - найбільший річний приріст контингенту учнів, який спостерігався за останні 5 років. Необхідно зазначити, що зростання учнівського контингенту відбувається всупереч скороченню мережі шкіл (2006 – 1482, 2005 р. – 1486). Слід відмітити існуючу нерівномірність розташування шкіл естетичного виховання. У сільській місцевості у 2007 р. функціонувало тільки 298 шкіл естетичного виховання, які мають статус юридичних осіб. Для забезпечення рівного доступу дітей до занять у школах естетичного виховання в маленьких містах, селищах і селах відкриваються філії шкіл, які хоч і не мають статусу юридичних осіб, але діють як повноцінні навчальні заклади й дають можливість навчатися дітям, які проживають у цих населених пунктах.